

Драган Бошковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

ЕУКАЛИПСЕ ПОСТМОДЕРНИСТИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

У раду се есејистички преиспитује еукалиптина димензија (закон, завет, систем, центрирање) постмодернизма. Отварајући питања постмодернитета као модернистичке апокалипсе, описује се њена, и поред дисеминативне отворености, тотализујућа и затварајућа поетика. Истовремено се отвара питање неке будуће, пост-постмодернистичке парадигме.

Кључне речи: постмодернизам, апокалипса, еукалипса, Бог

Од момента када су моји пријатељи, Јасмина Теодоровић и Желимир Вукашиновић, злоупотребили моје пријатељско одбијање да учествујем у раду округлог стола (*Пост*)модерна, апокалипса и књижевности, и као координатори ме укључили у програм, када сам још више, уместо да с одупрем томе, послао и наслов мога излагања, од којег сам у међувремену и одустао, већ тада сам осећао да немам шта паметно да кажем учесницима овог академског дружења, да сам немоћан да проговорим о теми, вашој, својој теми, да меланхолија и исцрпљеност није само моје вишегодишње стање колико је то стање идеје или концепта постмодернизма. Меланхолија је, заправо, онај модернистички background мога ја, или постмодернизма, који је, рећи ће Бодријар, дошао после великог модернистичког пира, хипермодернистичке журке (в. Бодријар 1991: 22). Али шта онда остаје background меланхолије? Нека врста изотопије, мањка, депресивног утопијског расположења, атопична болест Запада.

Знао сам још тада – када су ме злоупотребили и нису прихватили да више не могу, не умем, да ћу заправо утихнути ако проговорим – да нећу имати шта да вам саопштим, а што већ раније нисам негде рекао. Знао сам да и није неки изговор ако кажем да бих се сада радије посветио неком лепом тексту, и да као последње трагове предаха смисла читам један стих Растка Петровића или један стих Војислава Карановића. Знао сам да не смем да вам лаконски кажем да ме „боли уво“ за постмодернизам, а камоли за вас –

иако је можда баш тако – за све нас овакве, постмодерне академске делатнике, да се нисам усрећио што сам постмодеран, али да ме је баш постмодернизам увео у свет литературе, филозофије, теологије и културе и, једним делом, учинио да будем овакав какав јесам, дакле, меланхоличан, изгубљен за свет, али благ, као Андрићев Ђамил. Од Ђамилове меланхолије као последице несрећне љубави, до његове меланхолије као лица Другог – јер љубав, као мањак, генератор је депресије – нема растојања. Истог момента се све сурвава у празнину наших бића. А унутар те пукотине, оптерећени жељом за модернистичким лепим (револуционарним, прогресивним, утопијским) и наслеђем меланхолије, остало је, као увек, да се ипак дефетистички заштитимо бедемима дискурса, идеолошком коректношћу, да своју интиму, уколико је заиста поседујемо – јер у постмодернизму насиља има више него икада – зазидамо као највреднији део себе, опраштајући се уједно са њом, са собом.

Зато, као и у језгру наше интимае, тако је и у језгру постмодернистичке апокалипсе, откривења и објаве скривена њена еукалипса, затварање, концепт и дискурс. У срцу објаве је, такође, уписан закон, закон постмодернизма, али и завет, савез, обавеза, центрирање, еукалиптична димензија апокалипсе, која јој омогућује да уопште и буде апокалипса. Постмодернизам је тако, као једна пресуда, као наш way of life, као само наш постмодерни живот, једна предрасуда, пренагљено заустављање, или увелико прошлост, никаква антиципација. Можда само објава коју је модернизам желео, чекао, ка којој се кретао, која се више не објављује, јер се историзовала као објава, јер је постмодернизам као модернистичка апокалипса осудио себе на еукалипсу или на низ сукцесивних катаклизмичко-есхатолошких сукцесивних апокалипси, јер је утопија којој остаје да гледа у прошлост и да не види будућност и зато што је целокупно концептуално искуство историје усисала у себе. Будући да је свака утопија једино цинична према прошлости, као савршено према несавршеном, она је или заборавља или се игра њоме, јер само собом не може: утопија не може себе да исмеје једино зато што је утопија, или само зато што то јесте, псеудоутопија, она живи самопародирајући се.

Постмодернизам се, као и свака друга концепција у историји српске литературе, најпре верификује као име, осуђено да се по предрасуди и пресуди поима као живо, а заправо је мртво од оног момента када је додељено. То се, дакле, већ збило, па можда само живимо одживљеност постмодернистичких и наших имена. Али, живот се враћа имену, онако како се српски постмодернизам враћа

имену недавно упокојеног Милорада Павића, снажно колико је Павићево име било друго име за постмодернизам, па је у њему, од самих почетака, већ била уписана и смрт српског постмодернизма. Али и у његовом *Речнику*, и у његовој смрти, као превратима и преокретима, уписана је бесмртност постмодернизма; у његовој бесмртности и виталност постмодернистичке апокалипсе. Зар већ није свети Григорије Ниски постојање у Богу видео као *εἰκτικέζυ* (пролом, провалија, процеп) духовног човека схватајући не као онога који је „стигао“ до највишег степена спознаје Бога, него као онога који непрестано хрли за увек новом, дубљом спознајом Божијег светла и истине, као човека који константно иде напред и дубље у тајну Бога, па се и сама апокалипса, као и небески живот треба разумети у вечном напредовању у љубави, светлу и животу, где све савршено у себи садржи подстицај да иде још даље. Зар није Дерида, 17 векова касније поновио нешто слично, само на плану писма, текста, дискурса, или Павић на плану поетике, жанра, романескне трансфигурације историје, и један и други, заједно са светим Григоријем описујући једну апокалипсу у разликама без граница као насилно (само)ограничење апокалипсе у онтолошки еукалиптичној структури Западног света.

Па ипак, одустајући од самонарицања, од еукалипсе апокалиптичних настројења мога бића, као и од Милорада Павића, имена за живот и смрт постмодерне српске литературе, не могу, иако је обавеза, заветни еукалиптус, савез са вама, са мртвом драгом постмодерном, да нешто формалније проговорим о ономе што је толико пута речено, о апокалипсама и еукалипсама савремене (српске) књижевности. Не могу, јер једино што могу јесте да поновим низ општих места, а баш то никако не могу. Можда ми због свега тога остаје само да будем још меланхоличнији и да, заједно са вама, оплакујем смрт постмодерне, која се није ни родила нити објавила, ту немогућу ситуацију можда не само једног имена које је обележило све и – ништа: имена апокалипсе које чува у себи записан траг еукалипсе, траг поруке која нам је упућена, коју ми једни другима упућујемо. Немамо смелости да кажемо: ми смо постмодернисти, онако како су то, на пример, експресионисти говорили за себе, јер расутост обавезе и објава наше наводне херменевтичке и културолошке надмоћи и наша смрт нас ућуткују. А суд, судњи час се већ догодио – модернизам је и нама и постмодернизму пресудио или је то учинио постмодернизам саме себи – и са њим је изгубљено оно немерљиво, ненадокнадиво, неизрециво, оно што је у имену, поетици и визији иживело свој крај.

Није ли онда постмодернизам наука о умирању и одсуству. А томе се, подсећа Дерида, нико научио није. Постмодернизам није, дакле, само суд, конструкт, концепт, није нешто што се може научити. Као име живота, он је самоусловљено откривење, идентитет који нема идентитет, поетика надживљавања или преживљавања, чији смисао, и поред свођења, никада неће моћи да буде сведен, чак ни из објаве сопствене смрти. Та несводивост, тај „вишак“, они су живот – јер живот је само кретање у том „вишку“, и то надживљава и у постмодернизму. Живети после своје смрти, постмодернизму је могуће зато што је све време свога постојања живео од „вишка“, разлика, другости, био пре себе, после модернизма, у својим сабластима, у оном Другом што нам се после постмодернизма јавља. „Можда заиста“, тврди Иглтон, „постоји нека алтернатива свему што имамо, можда у ствари додирује нашу кожу или нам пролази кроз прсте баш у овом тренутку: али смо немоћни да то именујемо, јер учинити то значило би да смо га већ избрисали“ (Иглтон 1997: 35). А будући да то Друго још нема име, све се враћа имену постмодернизма, јер је то име нових, долазећих разлика у утопији. А, опет, ако га и када га будемо именовали, његово име неће моћи да опстане без сенке његовог оца, постмодернизма, па је можда зато и боље да га не именујемо. Надживљавање постмодернизма јесте знак његовог живота, најинтензивнијег могућег живота, или оног долазећег, заиста оностраног и субверзивног, који заувек остаје изван наших референтних и семиотичких оквира.

Проговорио бих сада о ономе што интуитивно слутим, што видим као то долазеће, као оно присутно у доласку, у „Маран ата“ сваког, па и постмодернистичког откривења. Након издисаја овог нашег постмодернистичког, посточинског и постхуманистичког света, или наше, личне смрти, као, дакле, након нуклеарног Армагедона – који можда једини може укинути постмодернизам и који можда постмодернизам једино и жели – наслућујем долазак Бога Оца, Богочовека, али не као метафизичке монаде, него као разигране, у разликама, релацијама и другостима јединствености, динамични идентитет хришћанског Бога који и поред двехиљадугодишње традиције још увек није заживео у Западном свету. Несхватљиво, традиционалистички, рећи ћете, можда и смешно. Несхватљив, дакле, неподношљив, трагичан и спасоносан долазак онога Оца који је личан, безусловна и безразложна Љубав, једно са Сином и Духом, свима нама, а опет истовремено различит: извор и начело заједништва, онтолошке и есхатолошке личне заједнице која је извор нашег идентитета као личне заједнице, превазилажење

смрти кроз живот са онтолошки лично Другим, једна онтолошка диференцијација и идентитет и изван и у овоме свету, апокалипса онога Оца, Сина и Духа Светога који су нам изван логике, текста, онтологије и етике, обећали да ће доћи: „Да, доћи ћу скоро!“ (Откр. 22, 20) Проговорио бих и посведочио о томе, кажем вам, можда и снажније, у духу надетичког теолошког хуманизма и теолошког постструктурализма, али радије остављам своје дивинације за неку другу прилику, понављајући: „Амен, да дођи, Господе Исусе!“ (Откр. 22, 20).

Враћајући се у своју меланхолију, враћам се у оно модернистичко у постмодернизму или клизим у оно будуће, после постмодернизма. Можда меланхолија ипак није један од атрибута и онога што долази: повратак субјекту, Богу, интеронтолошкој заједници, повратак читању, не бесполном, али дисеминативном, не програмираном, незаинтересованом, али спасоносно изгубљеном у бескрају. Роботи, рачунари, вештачке интелигенције, ипак, како нам то говори наше искуство и како их репрезентују филмови и књиге, као и постмодерни људи, флуидних идентитета и симулативних образа, нису срећни. Па зашто бисмо ми то онда били, деца постмодерне меланхолије среће, деца која ипак чекају оно што се дочекати не може.

Чекајући за крај времена одложени долазак Господњи, остаје ипак да вас подсетим на једну ботаничку чињеницу: постоји једна врста еукалиптуса, названо *Silver dollar*. Можда је у овој метафори уписана цена (српског) постмодернизма, тржишно-економска и маркетиншка вредност продукције насупрот културолошкој вредности. И овој врсти еукалиптуса, као и (нашем) постмодернизму, одговара сунчано станиште и тражи места која нису изложена ветру, а од болести га на нашем климатском подручју углавном не напада ништа. Отпоран на болести, преплануо од сунца, *Silver dollar* има освежавајуће мирисну арому: уколико протрљате лист, опиће вас освежавајући мирис еукалиптуса. Уколико, опет, протрљате лист неке постмодернистичке књиге, да ли ће вас опити освежавајући мирис неизрецивог, мирис постмодернистичког еукалиптуса, или ћете схватити да сте одавно изгубили чула за такву апокалипсу.

Литература

Бодријар 1991: Ж. Бодријар, *Симулација и симулакруми*, Нови Сад: Светови.

Иглтон 1997: Т. Иглтон, *Илузије послимодернизма*, Нови Сад: Светови.

Нови завјет 1990: *Нови завјет* *господа нашега Исуса Христа*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне Цркве.

Dragan Bošković

EUCALYPSES OF POSMODERNIST LITERATURE

Summary

The paper is an essayistic examination of the eucalyptic dimensions (law, pledge, system, centering) of postmodernism. By raising the questions of postmodernity displaying itself as the modernist apocalypse, the paper describes its poetics, which is totalizing and closing despite its disseminative openness. Simultaneously, it raises the question of a future, post-postmodernist paradigm.

Key words: postmodernism, apocalypse, eucalyypse, God

Прихваћено за штампу септембра 2010.